

Beleidsmixer

Routewijzer naar instrumenten en prikkels
voor klimaatadaptatie op privaat terrein

Alliantie Financiële Prikkels

nextgreen
connecting green ambitions

STROOM en ONDERSTROOM

Routewijzer om klimaatadaptatie te stimuleren op privaat terrein

Deze routewijzer is bedoeld voor gemeenten en/of waterschappen.

- ▶ Ben je op zoek naar manieren om klimaatadaptatie te stimuleren op privaat terrein?
- ▶ Vraag je je af hoe financiële prikkels hierbij ingezet kunnen worden?

De werkgroep beslisondersteuning van de Alliantie Financiële Prikkels maakte deze routewijzer voor jou.

Onderstaand raamwerk biedt structuur aan de **beslissingen** en keuzes die nodig zijn om tot **financiële prikkels voor klimaatadaptatie** te komen. Het bestaat uit vier stappen. Bij iedere stap verwijzen we naar **bestaande tools** en **tools uit de Alliantie** die je kunnen helpen bij het maken en onderbouwen van keuzes. Deze beslissingen kun je soms ook op pragmatische gronden nemen.

De beslisondersteuning richt zich op klimaatadaptatie in het **stedelijk gebied** en kijkt zowel naar **nieuwbouw** als **bestaande bouw**. De focus ligt op het stimuleren van maatregelen op **privaat terrein**. We kijken vooral naar financiële prikkels, maar ook naar de combinatie met andere soorten beleidsinstrumenten.

De *belangrijkste inzichten* van de werkgroep vind je in de routewijzer terug.

Stap 1. Doelen & opgaven

Verduidelijk je doelen voor klimaatadaptatie

- ▶ Probleem analyseren
- ▶ Beleidsdoelen afwegen
- ▶ Participatie

"Zonder doelen werkt het niet"

Stap 2. Maatregelen & stakeholders

Duid de gewenste **fysieke maatregelen** en de belangrijkste **stakeholders**

- ▶ Effectiviteit van maatregelen
- ▶ Stakeholders
- ▶ Meekoppelen
- ▶ Brede baten van groen

"Klimaatadaptatie is niet mogelijk zonder privaat terrein"

Stap 3. Instrumentenmix

Bepaal je instrumentenmix om klimaatadaptatie te stimuleren op privaat terrein

- ▶ Communicatie
- ▶ Financiële prikkels
- ▶ Juridisch verplichten

"Brede mix van instrumenten is nodig"

Stap 4. Financiële prikkels

Werk je **financiële prikkels uit**

- ▶ In natura
- ▶ Subsidie
- ▶ Groene leges
- ▶ Duurzame rioolheffing

"Mix van private en publieke bijdragen is nodig: financiële prikkels"

Stap 1. Doelen & opgaven

Verduidelijk je doelen en opgaven voor klimaatadaptatie. Op basis van een heldere klimaatrisico analyse kijk je naar de samenhang van klimaatadaptatie met andere beleidsdoelen. Bepaal verder het gewenste participatieniveau van inwoners, bedrijven en andere partijen.

Probleemanalyse: klimaatrisico's

Stresstest en Risicodialoog

Ambities Deltaplan
Ruimtelijke Adaptatie

Klimaat-effectatlas

Online tool - klimaatrisico's
per gemeente

Klimaat-schadeschatter

Online tool - verwachte
klimaat-schade (tot 2050)
per gemeente

Thema's
klimaatadaptatie

Bron: DPRA

Opgaven afwegen

Afwegingskader Omgevingsvisie

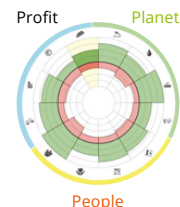
Handreiking - opgaven in
de omgevingsvisie afwegen
mbv de SDGs

Omgevingswijzer

Instrument - integrale
duurzaamheid inzichtelijk
maken

Gezamenlijke gebiedsambitie

Factsheet - gebiedsambitie
als instrument voor borgen
klimaatadaptatie

Samenhang tussen
verschillende opgaven

Bron: Omgevingswijzer

Participatieniveau bepalen

Ontwerpen van participatie als een bewust maatwerkproces

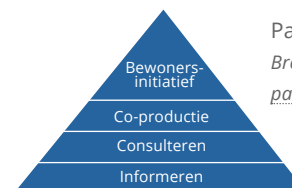
Factsheet - lessen,
stappenplan en handreikingen

Onderbouwd ontwerpen aan participatieprocessen

Kennisbasis - participatie in
de fysieke leefomgeving

Co-creatie

Stappenplan en methoden -
participatie vormgeven

Participatieladder

Bron: Expert paper participatie in klimaatadaptatie

Politieke afwegingen:

- ▶ Duurzaamheid
- ▶ Rechtvaardigheid
- ▶ Institutionele kosten

Lees meer

Extra

Typen doelen

Ambitie/visie

bv. Aantrekkelijke
leefomgeving

Resultaat-gestuurd

bv. Min. 90 % neerslag
binnen gemeente lokaal
houden

Norm

bv. Min. 60 mm
waterberging op eigen
perceel

Inspanning-gestuurd

bv. Min. 2 ha afkoppelen
per jaar

Voorbeeld: Prioriteitenladder
Groningen

Stap 2. Maatregelen en stakeholders

Duid de gewenste fysieke maatregelen en de belangrijkste stakeholders. Bepaal op basis van je doelen in welk gebied/wijk welke fysieke maatregelen nodig zijn. Is dit kosteneffectief op publiek terrein op te lossen? En kun je de maatregelen laten meekoppelen met andere opgaven? Of moet je ook stakeholders op privaat terrein stimuleren en kun je dan de bredere baten van groene adaptatiemaatregelen benutten?

Politieke afwegingen:

- ▶ Duurzaamheid
- ▶ Rechtvaardigheid
- ▶ Institutionele kosten

Lees meer

Effectiviteit van maatregelen

Groenblauwe netwerken & Rainproof

Overzichten - maatregelen voor klimaatadaptatie

Effectiviteit klimaat-adaptatie-maatregelen

Tabel - effectiviteit van adaptatiemaatregelen op verschillende thema's

Toolbox Klimaat-bestendige Stad

Online tool - effectiviteit en kosten van adaptatiemaatregelen

Meekoppelen

Slim Koppelen Klimaatadaptatie

Handreiking - meekoppelen met energie-transitie, nieuwbouw en renovatiecycli

Handboek meekoppelen

Website - "spelregels" van meekoppelen bepalen

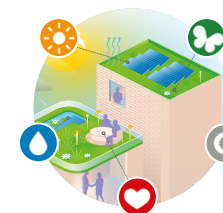
Brede baten van groen

TEEB stad

Online tool - maatschappelijke waarde van groen en water in de stad

Groene Baten Planner

Scenarioanalyse - maatschappelijke waarde van groen in A'dam

Brede baten van groen

Bron: *Green Deal Groene Daken*

Stakeholders

Atlas van de Regio
Kaart - grondeigendom in Nederland

Participatie inrichten
Zie de tools onder "participatieniveau bepalen" bij stap 1.

Klimaataanpassingen bij
Website - inspiratie per stakholdergroep door Samen Klimaatbestendig

■ Privaat terrein
■ Publiek terrein

Voorbeeld Den Haag:
Aandeel privaat (65%) versus publiek (35%) terrein

Stap 3. Instrumentenmix

Bepaal je instrumentenmix om klimaatadaptatie te stimuleren op privaat terrein.

Vaak is een mix van beleidsinstrumenten gewenst om stakeholders te stimuleren.

Overzichten beleidsinstrumenten

Roadmap Klimaatrobuuste Gebiedsontwikkeling*

Overzicht van beleidsinstrumenten

Borgen klimaatadaptatie op privaat terrein*

Overzicht van beleidsinstrumenten

De preek, de wortel en de stok vormen samen de instrumentenmix. Hun (gezamenlijke) effectiviteit vraagt nog verder onderzoek.

Communicatie (preek)

Gedragstool klimaat-adaptatie

Online tool - communicatie afstemmen op doelgroepen

Gedragsaanpak financiële prikkels

Rapport - resultaten gedragsonderzoek
Rucphen & Son en Breugel

Ons Water Leefstijlvinder

Kaart & communicatietoolkit - leefstijlen van inwoners

Financiële prikkels (wortel)

Financiële prikkels voor klimaat-adaptatie*
Inventarisatierapport

Juridisch verplichten (stok)

Handreiking decentrale regelgeving*

Voorbeeldteksten - decentrale regelgeving voor klimaatadaptatie

Modellen voor juridische instrumenten klimaatadaptatie*

Rapport - waterberging juridisch voorschrijven

"Altijd in enige vorm nodig"

"Om communicatie te versterken"

"Om verplichting te verzachten"

"Om iedereen mee te krijgen"

Politieke afwegingen:

- ▶ Duurzaamheid
- ▶ Rechtvaardigheid
- ▶ Institutionele kosten

Lees meer

Extra

Financiering van klimaatadaptatie

Lees meer:

- ▶ Beeldverhaal - Nederland klimaatbestendiger maken: welke rol spelen financiële instellingen?
- ▶ Financiële instrumenten klimaatadaptief bouwen

* In bijlage 2 lees je welke beleidsinstrumenten in deze overzichtspublicaties opgenomen zijn.

Stap 4. Financiële prikkels

Werk de financiële prikkels verder uit. Er zijn financiële prikkels die decentrale overheden kunnen inrichten en er zijn prikkels vanuit de Rijksoverheid ontwikkeld. Ze staan met voorbeelden uitgewerkt bij elkaar in de inventarisatie 'Financiële prikkels voor klimaatadaptatie'. We geven hier een samenvatting en noemen de belangrijkste.

1 Diensten in natura

Het aanbieden van maatregelen op privaat terrein op kosten van de gemeente / het waterschap. Voorbeelden: [Onttegeldiensten Amsterdam](#), [Tegeltaxi Rotterdam](#), [Aanleg geveltuintjes Harderwijk](#), [Boomadoptieplan Putten](#).

2 Subsidie

Het verstrekken van geld of vouchers voor de aanleg van klimaatadaptatiemaatregelen door bewoners of bedrijven. Voorbeelden: [Vouchers in Rucphen](#), [Stimuleringsregeling Noord-Veluwe](#), [Klimaatpremie Antwerpen](#).

4 Duurzame rioolheffing

Het aanpassen van de heffingsmaatstaf van de rioolheffing, zodat klimaatadaptatie (bv. afkoppelen) wordt beloond. Voorbeeld: [Verordening Son en Breugel](#).

Infographic effectiviteit
Noord-Veluwe - onderbouwing
subsidiehoogte voor
maatregelen

Duurzame Rioolheffing
Factsheet

Beslisboom rioolheffing
Enschede - opties voor
rioolheffing verkennen

3 Groene leges

Korting of vrijstelling van de leges voor vergunningaanvraag bij duurzame nieuwbouw of verbouwing. Voorbeelden: [Oldenzaal](#), [Zeist](#), [Zwolle](#) en [Den Haag](#).

Waterspoor

Variant op de duurzame rioolheffing waarbij ook de drinkwaterprijs naar verbruik gedifferentieerd wordt. Voorbeelden: [Watertarief Vlaanderen](#).

	Woningen		Bedrijven/corporaties
	Gebruiker/huurder	Eigenaar	
Eenmalige prikkel stimuleert aanleg	In natura 1 Subsidie 2 Fondsvorming Btw-differentiatie of vrijstelling A		Groene leges 3
Structurele prikkel stimuleert onderhoud			Costsharing Investeringsaftrek B Groene lening / groenfinanciering C
	Duurzame rioolheffing 4 Waterspoor		

Politieke afwegingen:

- ▶ Duurzaamheid
- ▶ Rechtvaardigheid
- ▶ Institutionele kosten

[Lees meer](#)

Financiële prikkels door de Rijksoverheid

- A Verlaagd btw-tarief voor:
 - ▶ Beplanting ([sierteeltproducten](#)) en [zaden](#)
 - ▶ Arbeidskosten bij [isolatie van woningen ouder dan 2 jaar](#)
- B Milieu-investeringsaftrek (MIA/Vamil) voor bedrijven en woningcorporaties bij aanschaf van bv. infiltratiesystemen en vegetatiedaken
- C Groene lening/groenfinanciering, met belastingvoordeel bij het investeren in of lenen voor groene projecten.

Rechtvaardigheidsgrond en bewijslast

Voor de uitwerking van een financiële prikkel moet je bepalen of iemand voldoet aan de voorwaarden voor subsidie of belastingvoordeel.

[Lees meer](#)

Hoe verder?

We hopen dat deze beslissondersteuning jou inspireert en op weg helpt in de besluitvorming rond financiële prikkels voor klimaatadaptatie. De samenwerking als Alliantie Financiële Prikkels rondt af in juni 2021, maar het gedachtegoed en onze ervaringen rond beslissondersteuning stoppen daar niet mee. We moedigen je aan om aan de slag te gaan met financiële prikkels en de ervaringen op dit vlak te delen, zodat de toepassingen en de kennis zich blijven ontwikkelen.

Wil je meer weten of wil je je ervaringen verder brengen?

Neem dan contact op met info@nextgreen.nl en/of info@stroomenonderstroom.nl

Gemeente Enschede

Werkregio Noord-Veluwe

gemeente harderwijk

Colofon

Deze publicatie is het eindproduct van de werkgroep beslissondersteuning binnen de Alliantie Financiële Prikkels.

Betrokken partners: Gemeenten Dordrecht, Enschede, Harderwijk, Werkregio Noord-Veluwe, Hoogheemraadschap Delfland en Waterschap de Dommel.

Auteurs en procesteam: Anne-Marie Bor en Iris Maria Hertog (NextGreen) en Carleen Mesters (Stroom en Onderstroom).

Beeld op cover: Sjon Heijenga

© NextGreen, Stroom en Onderstroom, juni 2021

STROOM en ONDERSTROOM

Bijlage 1. Politieke afwegingen

Bij iedere stap in het beleidsproces spelen ook politieke en maatschappelijke afwegingen mee. Het keuzeprocess om tot financiële prikkels voor klimaatadaptatie te komen, zal doorgaans tijd en een politieke verankering vragen. Hieronder zetten we een aantal veelvoorkomende politieke afwegingen op een rij, die een rol spelen bij het komen tot financiële prikkels voor klimaatadaptatie. De uiteindelijke afwegingen en doorslaggevende argumenten zullen in iedere situatie anders zijn.

Duurzaamheid

- ▶ **Ambitie:** welke toekomstvisie heeft men voor het gebied?
- ▶ **Verwachte bijdrage aan klimaatadaptatie:** hoe substantieel is het verwachte effect van de financiële prikkel (en de daarmee gestimuleerde maatregelen) op klimaatadaptatie?
- ▶ **Verwachte bijdrage aan andere duurzaamheidsdoelen:** in hoeverre draagt de financiële prikkel (en de daarmee gestimuleerde maatregelen) bij aan biodiversiteit, leefbaarheid, bewustwording, groen, etc?
- ▶ **Verwachte effecten voor het watersysteem:** in hoeverre draagt de financiële prikkel (en de daarmee gestimuleerde maatregelen) bij aan het verkleinen van de afvalwaterstroom, het verminderen van drinkwatergebruik, etc?
- ▶ **Voor- en nadelen van een centraal (efficiënt) versus decentraal (flexibel) systeem voor waterafvoer.**

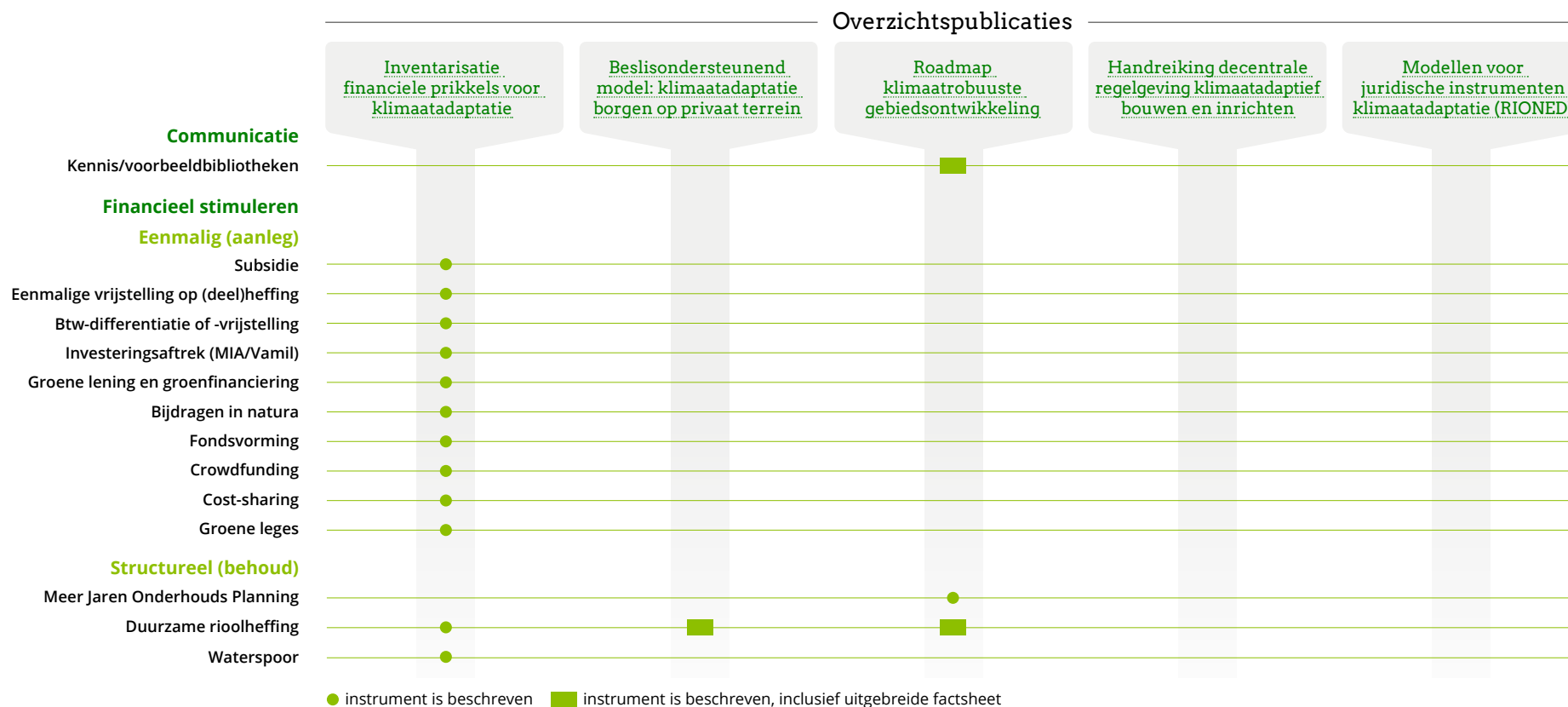
Institutionele kosten

- ▶ **Agendering:** staat klimaatadaptatie voldoende hoog op de bestuurlijke agenda om er aandacht aan te besteden?
- ▶ **Proportionaliteit:** staat het gekozen middel in verhouding tot de opgave/urgentie?
- ▶ **Doelmatigheid:** is de gekozen financiële prikkel het meest doelmatige beleidsinstrument om de gewenste maatregelen te realiseren?
- ▶ **Perceptiekosten:** staan de ambtelijke kosten voor administratie en handhaving in verhouding tot de verwachte baten?
- ▶ **Gemeentelijke inkomsten/uitgaven:** staan de verwachte opbrengst voor klimaatadaptatie in verhouding tot de verwachte daling van inkomsten door belastingvoordeel in de rioolheffing of groenen leges?
- ▶ **Gemeentelijke woonlasten:** blijft het totaal aan gemeentelijke lasten acceptabel voor inwoners en ondernemers?
- ▶ **Draagvlak:** wat vindt de kiezer ervan?

Rechtvaardigheid

- ▶ **Beginsel:** welk beginsel wordt gehanteerd binnen de gemeente?
 - Kostenveroorzakingsprincipe: degene die kosten veroorzaakt (bv. voor waterafvoer en -zuivering) moet hiervoor betalen.
 - Profijtbeginsel: degene die het meeste profijt heeft van bepaalde diensten, betaalt het meeste mee.
 - Solidariteitsbeginsel: iedereen betaalt even veel, ondanks dat de effecten van klimaatverandering niet overal gelijk zijn.
- ▶ **Inkomenspolitiek:** welke effecten heeft de prikkel op groepen met hoge vs lage inkomens?
- ▶ **Gelijkheidsbeginsel:** kan iedereen meedoen? (vb. huurders vs woningeigenaren, doorlaatbare bodem vs niet-doorlaatbare bodem)
- ▶ **Toegankelijkheid:** hoe kan het inclusief gemaakt worden voor bv. verschillende culturele groepen, senioren, minima, laag-geletterden etc.?

Bijlage 2. Beleidsinstrumenten per overzichtspublicatie

Bijlage 2. Beleidsinstrumenten per overzichtspublicatie

	Overzichtspublicaties				
	Inventarisatie financiële prikkels voor klimaatadaptatie	Beslisondersteunend model: klimaatadaptatie borgen op privaat terrein	Roadmap klimaatrobuuste gebiedsontwikkeling	Handreiking decentrale regelgeving klimaatadaptief bouwen en inrichten	Modellen voor juridische instrumenten klimaatadaptatie (RIONED)
Juridisch/Bestuurlijk					
Nieuwbouw en bestaande bouw					
NEN normen			●		
Bouwbesluit	●		●		
Omgevingsplan (vanaf 2022)			■	●	●
Bestemmingsplan (tot 2022)	●			●	●
Keur-regelgeving	●				
Waterbeleid (Rijk, Provincie, Waterschap, Gemeente)			●		
Contractvorm			●		
Prestatieafspraken	●		■		
Handboek/leidraad inrichting openbare ruimte			●		
Hemelwater(bergings)verordening	●			●	●
Maatwerkvoorschrift				●	●
Alleen voor Nieuwbouw / gebiedsontwikkeling / transformatie					
Waterneutrale bouwenvelop*		■	■		
Wartertoets			■		
Verordening waterbergingsfonds*				●	●
Exploitatieplan				●	
Overig					
Waterschapsverordening				●	
Omgevingsverordening (door provincies)				●	

* kan andere benaming hebben in andere gemeenten

● instrument is beschreven ■ instrument is beschreven, inclusief uitgebreide factsheet

Bijlage 2. Beleidsinstrumenten per overzichtspublicatie

	Overzichtspublicaties				
	Inventarisatie financiële prikkels voor klimaatadaptatie	Beslisondersteunend model: klimaatadaptatie borgen op privaat terrein	Roadmap klimaatrobuuste gebiedsontwikkeling	Handreiking decentrale regelgeving klimaatadaptief bouwen en inrichten	Modellen voor juridische instrumenten klimaatadaptatie (RIONED)
Beleidsproces					
Visie en ambitie bepalen					
Gezamenlijke ontwikkelambitie		■	■		
Klimaattoets			■		
Stresstesten			■		
Ambitieweb duurzaam GWW			●		
Rekentools (Watersleutel, TEEB stad)			■		
Meten, normering en certificatie					
BREEAM NL Nieuwbouw en Renovatie		■	■		
Gebiedslabellen			■		
Overig					
Tender voor gebiedsontwikkeling		■	■		
Beheer Informatie Management			●		
Omgevingsmanagement			●		
Gevolgbeperking overstromingen			●		
Type informatie					
Relevantie per klimaatthema		✓	✓	✓	
Relevantie voor bredere duurzaamheidsthema's		✓			
Relevantie per bouwfase		✓	✓		
Relevantie per doelgroep	✓	✓			
Relevantie per schaal		✓			
Relevantie per grondpositie (publiek/pacht/privaat)		✓			
Relevantie per instrument-houder	✓	✓			✓
Indeling in mate van borging (verplicht - vrijwillig)		✓			
Factsheet per bouwfase			✓		
Factsheet per maatregel			✓		
Juridische voorbeeldteksten				✓	✓

● instrument is beschreven ■ instrument is beschreven, inclusief uitgebreide factsheet ✓ type informatie per beleidsinstrument

Bijlage 3. Rechtvaardigheidsgronden en bewijslast

Voor financiële prikkels zoals een subsidie of rioolheffing zijn een rechtvaardigingsgrond en een bewijslast nodig. In deze bijlage geven we voor financiële prikkels voor klimaatadaptatie inzicht in wat dit betekent en welke vormen en mogelijkheden er zijn.

Voor financiële prikkels zoals een subsidie of rioolheffing zijn een rechtvaardigingsgrond en een bewijslast nodig. In deze bijlage geven we voor financiële prikkels voor klimaatadaptatie inzicht in wat dit betekent en welke vormen en mogelijkheden er zijn.

- ▶ Bij de **rechtvaardigingsgrond** gaat het om de grond op basis waarvan een subsidie of belastingkorting wordt verleend. Voorbeelden zijn: '100% afgekoppeld' of 'percentage onverhard terrein'.
- ▶ Bij de **bewijslast** gaat het over het aantonen of dan wel in welke mate aan deze rechtvaardigingsgrond is voldaan. Voorbeelden zijn: een label, foto's of kassabonnen van de aanschaf van de maatregel.

De rechtvaardigingsgrond en de gevraagde vorm van bewijslast hebben hoogstwaarschijnlijk mede invloed op het succes van de financiële prikkel. Naar deze mate van invloed is (voor zover wij weten) nog geen onderzoek gedaan. Daarnaast hebben de rechtvaardigingsgrond en de bewijslast invloed op de institutionele kosten. Bijvoorbeeld vanwege de kosten van (steekproefsgewijze) controle, of vanwege kosten die gepaard gaan met mogelijke bezwaren. Dit risico op bezwaar wordt mede door de keuze van rechtvaardigingsgrond en bewijslast bepaald, zie ook het rapport '[Financiële prikkels voor klimaatadaptatie](#)'.

Enkele manieren om de rechtvaardigingsgrond en bewijslast vorm te geven:

- 1 Inwoners bij de aanvraag van de prikkel via het uploaden van foto's genomen maatregelen laten bewijzen, en zelf steekproefsgewijs controleren (Son en Breugel, Venray);
- 2 Gebruik maken van een waterlabel (Amsterdam en Den Haag gebruiken dit, maar niet rond een financiële prikkel);
- 3 Inwoners zelf het waterbergend vermogen van hun perceel laten invoeren en berekenen (Rucphen);
- 4 De economische waarde van de te nemen maatregelen op gebouw/perceelniveau doorrekenen met een MKBA (Rotterdam kijkt hiernaar voor daken, maar niet rond het inzetten voor een financiële prikkel).
- 5 In kaart brengen van de mate van vergroening met luchtfoto's en AI (ervaringen Rotterdam en ook in Dordrecht, echter deze vorm is juridisch niet houdbaar als bewijslast voor financiële prikkels)

Kanttekening: De voor- en nadelen van deze rechtvaardigheidsgronden en bewijslast, en de mate waarin deze juridisch houdbaar zijn, zijn binnen de Alliantie niet verder uitgewerkt. De eerste variant lijkt het meest gangbaar en haalbaar te zijn.